

HARBIY XIZMATCHILAR VA ULARNING OILA A'ZOLARINI IJTIMOIY HIMOYA QILISHNING MOHIYATI VA AHAMIYATI

Омонов Усмонкул Рахмонкул ўғли

Ўзбекистон Республикаси Жамоат ҳавфсизлиги Университети
магистратураси тингловчиси

Телефон рақами +99891 415-22-55

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7593320>

ARTICLE INFO

Received: 21st January 2023

Accepted: 30th January 2023

Online: 31st January 2023

KEY WORDS

Моддий ва ижтимоий химоя,
ташкilot, корхона,
муносабатлар, ресурслар,
хизмат курсатиш,
қонунчилик, давлат
ташкilotлари, инфра
тузилма.

ABSTRACT

Ушбу мақолада ҳарбий хизматчиларни моддий ва ижтимоий химоя қилишнинг моҳияти, ҳарбий хизматчиларни ижтимоий химоя қилиш қуролли кучларнинг ривожланишидаги ўрни юзасидан фикир билдирилган ва мулоҳаза йўритилган

Har qanday jamiyatda barcha jamiyat a'zolari tomonidan iste'mol qilinishi zarur bo'lgan tovarlar va xizmatlar turlari mavjud. Ushbu turdagi tovarlar va xizmatlarning ro'yxati har bir mamlakatning ijtimoiiy-iqtisodiy rivojlanishining turli bosqichlarida farq qilishi mumkin. Qoida tariqasida, u asosan ijtimoiiy-madaniy xususiyatga ega xizmatlarni (ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat) o'z ichiga oladi. Davlat tomonidan jamiyatga ana shunday tovarlar va xizmatlarni taqdim etish va aholining ma'lum guruhlarini qo'llab-quvvatlash odatda "ijtimoiiy himoya" deb ataladi.

Ma'lumki, aholiga ijtimoiiy va iqtisodiy yordam ko'rsatish vazifalari asosan davlatga yuklatilgan, uning vazifasi aholini doimiy ravishda himoya qiladigan doimiy ishlaydigan tizim yordamida noqulay vaziyatlar va xavflardagi oqibatlarini yaxshilash mexanizmini yaratish, jalb qilish va ishlab chiqishdir. Birinchidan, bu qonunchilik tomonidan shakllantirilgan va moliyaviy kafolatlangan turli xil ijtimoiiy ta'minot shakllari orqali amalga oshiriladi, uning asosiy vazifasi obyektiv sabablarga ko'ra o'zlarining asosiy hayotiy ehtiyojlarini qondirish uchun etarli mablag' ololmaganlar uchun munosib yashash sharoitlarini yaratishdir. Ushbu maqsadlar uchun turli xil pensiyalar belgilanadi (qarilik, nogironlik, omon qolgan, ijtimoiiy). Ijtimoiiy himoya tizimi shuningdek imtiyozlarni (masalan, ishsizlik, vaqtincha mehnatga qobiliyatsizlik) va boshqa ijtimoiiy imtiyozlarni o'z ichiga oladi. Bularning barchasi majburiy ijtimoiiy sug'urta, tibbiy yordam, ijtimoiiy xizmatlar, qiyin vaziyatlarda bo'lganlarga yordam, turli sabablarga ko'ra bir martalik va davriy kompensatsiya to'lovlari va subsidiyalar bilan to'ldiriladi. Aytishimiz mumkinki, jamiyatning rivojlanishi va sivilizatsiyasi darajasi insonning ijtimoiiy-iqtisodiy xavfsizligi darajasi, qiyin hayot sharoitida ham ijtimoiiy, ham iqtisodiy yordam olish imkoniyati bilan bevosita bog'liqdir.

Bundan tashqari, jahon amaliyotida davlatning muhim funktsiyalaridan biri bu aholining ayrim toifalari uchun ijtimoiy himoya choralari qo'llashdir. Aholining bunday toifalari orasida yetakchi o'rinlardan birini harbiy xizmatchilar egallaydi.

Ijtimoiy himoya — bu insonning hayoti va faol mavjudligi, ehtiyojlarini qondirish, hayot sharoitining minimal darajasini kafolatlashga qaratilgan tadbirlar va ularni amalga oshiruvchi muassasalar tizimidir. Umumiy ma'noda ijtimoiy himoya demokratik huquqiy davlat tomonidan fuqarolar, turli jamoalarning huquqlarini ta'minlash bilan cheklanib qolmay, ulardan amalda foydalanishni kafolatlash, amalga oshirish uchun barcha shart-sharoitlarni yaratib berishni anglatadi.

O'z navbatida ijtimoiy himoya subyekti va obyektiga ega. Ijtimoiy himoya subyektlariga: davlat, kasaba uyushmalari, tadbirkorlar uyushmalari va birlashmalari, turli jamiyatlar va iste'molchilar uyushmalari kirsa, obyektlariga quyidagilar kiradi:

Birinchidan, mamlakat aholisi. Bunday holda, ijtimoiy himoya aholining hayoti xavfsizligini ta'minlash, ularning manfaatlarini himoya qilish, salomatligini mustahkamlash va ma'naviy rivojlanishi uchun sharoit yaratishni o'z ichiga oladi.

Ikkinchidan, aholining ma'lum guruhlar va qatlamlari, masalan, ziyolilar, harbiy xizmatchilar, ta'lim, sog'liqni saqlash va madaniyat xodimlarini ijtimoiy himoya qilish va boshqalar.

Uchinchidan, aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari: ko'p bolali oilalar, nogironlar, pensionerlar, ishsizlar ijtimoiy himoya obyekti hisoblanadi. Bular orasida harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish alohida ahamiyatga ega.

Harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish - bu harbiy toifadagi fuqarolarning ijtimoiy va iqtisodiy xavfsizligini tashkil etadigan, harbiy xizmatchilarning manfaatlarini, moddiy va ma'naviy ehtiyojlarini qondirishga yordam beradigan, harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash bo'yicha chora-tadbirlar majmui. Boshqacha aytganda, harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish deganda biz siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy, shaxsiy huquqlar tizimini, shuningdek, jamiyat tomonidan ularga xizmat va yashash uchun qulay sharoitlar yaratib beradigan kafolatlarni tushunamiz. Harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish aholini ijtimoiy himoya qilish tizimining ajralmas qismi hisoblanib, u harbiy xizmatchilar mehnatining o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi. Ularning asosiy maqsadi xizmatning alohida turi - xavfsizlikni ta'minlashdir. Harbiy xizmatchilar, birinchi navbatda, mamlakat fuqarolari bo'lganligi uchun ularga umumiy ijtimoiy himoya choralari qo'llaniladi.

Harbiy xizmatning o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda, davlat harbiy xizmatchilar uchun moddiy va nomoddiy tusdagi turli rag'batlantiruvchi vositalar majmuasini yaratishi kerak, ular tegishli qonunchilik bazasi bilan qo'llab-quvvatlanishi kerak. Harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish O'zbekiston Respublikasining qonun hujjatlari orqali harbiy xizmatchilarning ijtimoiy xavfsizligini oshirish, ularning ijtimoiy mavqeini barqarorlashtirish, harbiy xizmatni tark etgandan keyin huquq va imtiyozlarning ma'lum qismini saqlab qolishga qaratilgan. Ijtimoiy himoya funktsiyasi mazmun jihatidan xilma-xildir va faoliyat sohasi ko'lamida kengdir. Uning asosiy maqsadi - ijtimoiy farovonlikni ta'minlash, davlatning barcha fuqarolari, shu jumladan harbiy xizmatchilar uchun teng ijtimoiy imkoniyatlarni yaratishni ko'zda tutadi. Bundan tashqari, harbiy xizmatchilar jamiyatdagi

o'ziga xos mavqei va fuqarolik huquqlari va erkinliklari cheklanganligi sababli alohida himoyaga muhtoj bo'lgan davlat xizmatchilarining alohida toifasi ekanligi hisobga olinadi.

Harbiy xizmatchilar muayyan bandlik sohasiga tegishli bo'lib, davlat va jamiyat ularga yuklatilgan ijtimoiy mas'uliyatli vazifalarni bajaradilar va barcha odamlar singari harbiy majburiyatni sifatli bajarish uchun zarur bo'lgan tovarlar, xizmatlar va uy-joylarga muhtojdirlar. Muayyan ehtiyojlarni qondira olmaslik, vazifalarning sifatli bajarilishiga ta'sir qiladi. Tegishli qonun hujjatlari qabul qilinganiga qaramay, ularning ba'zi sohalarda amalda bajarilishi qiyin bo'ladi. Bularga uy-joy qurish, ishdan bo'shatilgan harbiy xizmatchilarning oila a'zolarini ish bilan ta'minlash, ijtimoiy xizmatlar kabilar kiradi.

Harbiy xizmatchilarning mehnatlari, mehnatning alohida turi sifatida, o'ziga xos xususiyatlarga ega, ular harbiy xizmatchilarga kafolatlar, ustunliklar va imtiyozlarni taqdim etish zarurligini belgilaydi. Biz ushbu xususiyatlarni sanab o'tamiz.

1. Sof harbiy funksiyalarni bajarish.
2. Har xil davomiylik, intensivlik va zo'riqishdagi mehnat.
3. Harbiy xizmatchilar hayotiga xavfning oshishi.
4. Inson psixikasiga, sog'lig'ining holati, jismoniy ma'lumotlar, yoshga nisbatan aniq talablarning mavjudligi.
5. Harbiy xizmatchilarning huquqlari va erkinliklarini qonuniy ravishda cheklash.
6. Xizmatning muqim emasligi.
7. Kasbiy rivojlanish ma'lum darajada tartibga solingan.

Harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish muayyan ijtimoiy maqsadga ega. Bu harbiy xizmatchilarning moddiy va ma'naviy-ruhiy holatini yaxshilash va ularning ijtimoiy ta'minoti uchun sharoit yaratishga qaratilgan. Harbiy xizmatchilar va boshqa mehnatga layoqatli fuqarolar o'rtasidagi tub farq shundan iboratki, turli xil fuqarolik tuzilmalarida band bo'lgan fuqaro "o'zi uchun" ishlaydi, harbiy xizmatchi esa davlat vazifalarini bajaradi. Bundan tashqari, fuqarolarning boshqa toifalaridan farqli o'laroq, uning bir qator konstitutsiyaviy huquqlari va erkinliklari qonuniy jihatdan cheklangan.

Harbiy xizmatchilarni, harbiy xizmatdan bo'shatilgan fuqarolarni va ularning oila a'zolarini ijtimoiy himoya qilish, boshqa toifadagi fuqarolarni ijtimoiy himoya qilishdan farqli o'laroq, bir qator xarakterli xususiyatlarga ega, ularning asosiylari:

1. Ijtimoiy himoya nafaqat harbiy xizmatchining shaxsiga, balki uning harbiy xizmat muddati davomida va zaxiraga(iste'foga) bo'shatilguniga qadar uning oila a'zolarining ijtimoiy ta'minlanishiga ham tatbiq etiladi. Moddiy ta'minot tizimi harbiy xizmatchining oilaviy budjetida daromadning yagona manbai bo'lib qoladi.
2. Harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish ko'p jihatdan vijdonan xizmat o'tashni rag'batlantirishga va ularning bir qator fuqarolik huquqlari va erkinliklarini qonun tomonidan cheklanganligini qoplashga qaratilgan, aholini ijtimoiy himoya qilish esa faqat ijtimoiy xavflarni kamaytirish va ishsizlik va nogironlik tufayli yo'qolgan ish haqi va boshqa daromadlarni qoplash uchun amalga oshiriladi. Shunga ko'ra, harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish boshqa toifadagi fuqarolarga nisbatan, pensiyalar, nafaqalar, kompensatsiya to'lovlari miqdori oshishi bilan tavsiflanadi.
3. Ijtimoiy himoya tizimining qonun-qoidolari asosan qonunlarda, Prezident farmonlarida, hukumat qarorlarida va boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda mavjud.

4. Harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish tizimini moliyalash faqat davlat budjeti hisobidan amalga oshiriladi. Aholini ijtimoiy himoya qilish tizimida muhim rol o'ynaydigan budjetdan tashqari fondlar (Pensiya jamg'armasi, Ijtimoiy sug'urta jamg'armasi va boshqalar) mablag'lari harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish tizimida ishlatilmaydi.

5. Harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish faqat fuqarolarning ushbu toifalariga xos bo'lgan bir qator aniq ijtimoiy kafolatlar, nafaqalar, kompensatsiya to'lovlarini o'z ichiga oladi.

Har qanday mamlakatda davlat va harbiy xizmatchilar o'rtasida murakkab munosabatlar vujudga keladi, shuning uchun ularning o'zaro munosabatlari davlat tomonidan (ayniqsa demokratik) huquqiy shaklda - ijtimoiy jihatdan shakllantiriladigan qonunlar bilan mustahkamlangan huquqlar, erkinliklar, burchlar, majburiyatlar, kafolatlar, imtiyozlar va turli xil cheklovlar shaklida o'rnatiladi.

Harbiy xizmatchining ijtimoiy-huquqiy holati oltita asosiy tarkibiy elementdan iborat:

Huquqlar - fuqarolar yoki tashkilotlarning o'z manfaatlarini qondirish bilan bog'liq maqsadlarga erishishga qaratilgan harakatlari uchun qonunda nazarda tutilgan choralar.

Ijtimoiy kafolatlar - fuqarolarning ijtimoiy huquqlarini ta'minlashga va ularni amalga oshirish uchun tegishli organlar va mansabdor shaxslarning majburiyatlarini belgilashga qaratilgan davlat va ular tomonidan nazarda tutilgan huquqiy vositalar yordamida amalga oshiriladigan huquqiy normalar tizimidir.

Majburiyatlar - subyektning huquqiy norma ta'siri ostida o'zlari tomonidan qabul qilinishi bilan bog'liq va ularning jamiyat, davlat va boshqalardagi mavqeiga qarab majburiyatlar.

Javobgarlik (huquqiy) - qonun hujjatlarida nazarda tutilgan va huquqbuzarlik uchun vakolatli organlar tomonidan qo'llaniladigan jazo choralari.

Cheklovlar - qonun tomonidan belgilangan to'liq bo'lmagan ta'minot, shuningdek harbiy xizmat majburiyatlarini bajarish tufayli ularning umumiy fuqarolik huquqlarini to'liq amalga oshirishning mumkin emasligi. Bu yoki boshqa shaklda huquqlarning cheklanishi davlat tomonidan imtiyozlar va afzalliklar berish yoki boshqa huquqlarni kengaytirish yo'li bilan qoplanadi.

Imtiyozlar - fuqarolarga harbiy xizmat majburiyatlarini bajarish yoki muayyan davlat vazifalaridan to'liq yoki qisman ozod qilish munosabati bilan qonunda belgilangan maxsus huquq va imtiyozlar. Harbiy xizmatchilarga beriladigan imtiyozlar harbiy xizmatchilarning alohida ijtimoiy va huquqiy holatining ajralmas qismidir. Shuni ham ta'kidlash kerakki, O'zbekiston Respublikasida amaldagi qonunlar va boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlardagi normalarni ko'rib chiqishda harbiy xizmatchilarning ijtimoiy va huquqiy holatining ikki turi aniq ajralib turadi: tinchlik davri uchun uzoq muddatli harakatlar holati va urush davri uchun vaqtinchalik harakatlar holati, shuningdek favqulodda vaziyatlarda. Ular bir-biridan turli xil huquqlar, imtiyozlar va ijtimoiy kafolatlarda farqlanadi.

Harbiy xizmatchilarning ijtimoiy va huquqiy maqomi bir qator omillarga bog'liq. Birinchidan, harbiy xizmatchi o'z davlatining fuqarosi bo'lgani holda, har qanday sharoitda, shu jumladan hayotni xavf ostiga qo'ygan holda, topshiriqlarni so'zsiz bajarish zarurati bilan bog'liq davlatning himoya qilish vazifalarini bajaradi. Bundan kelib chiqadiki, harbiy xizmatchi fuqaro sifatida konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarga ega bo'lishi, o'z vazifalarini bajarishi va javobgar bo'lishi kerak. Ikkinchidan, harbiy xizmatchilarning konstitutsiyaviy

huquqlari va erkinliklari, ularning burch va majburiyatlari harbiy xizmat sharoitida ularni amalga oshirish imkoniyatlarini hisobga olgan holda belgilanadi, bu huquq va erkinliklarning ayrim hollarda cheklanishiga olib kelishi mumkin.

Ta'kidlash joizki, harbiy xizmatchilarning mehnat qilish, so'z erkinligi, dam olish va hokazo huquqlari qonuniy va asosli ravishda cheklanishi mumkin. Bunday vaziyatda ularning o'rni ma'lum bir imtiyozlar va ijtimoiy kafolatlar bilan qoplanishi kerak. Natijada harbiy xizmatchilarning fuqarolar kabi huquqlari va majburiyatlari muvozanatiga erishiladi.

Harbiy xizmatchilarning ijtimoiy huquqlari darajasiga qarab uch guruhga bo'linadi:

Umumiy huquqlar - har bir harbiy xizmatchi uchun belgilangan ijtimoiy huquqlar. Umumiy huquqlarga quyidagilar kiradi: harbiy xizmatni o'tash davrida davlatning moddiy ta'minoti huquqi, bu har xil turdagi (kiyim-kechak, oziq-ovqat, kvartira) va pul imtiyozlari bo'yicha harbiylarning individual vakolatlaridan iborat; tibbiy va tijorat xizmatlaridan foydalanish huquqi; imtiyozlardan foydalanish huquqi; ta'lim va dam olish huquqi; ariza, taklif va shikoyatlarni berish huquqi; zaxiraga qo'yilgandan keyin davlat xavfsizligi huquqi va boshqalar, shuningdek, maxsus xizmat - harbiy xizmat burchlarini bajarishda, zarur bo'lganda, shuningdek, xizmatdan tashqari vaqtda qurollarni saqlash, olib yurish, ishlatish.

Harbiy xizmatchilarning yuqoridagi umumiy huquqlarining xususiyatlariga e'tibor qaratish muhim deb hisoblaymiz. Masalan, pul ta'minoti miqdori harbiy xizmatchining huquqiy maqomiga, harbiy unvoniga, harbiy xizmatda bo'lgan vaqtiga, malaka, o'ziga xos xususiyatlarga va tayinlangan vazifalarni bajarish shartlariga qarab belgilanadi.

Harbiy xizmatni o'tash shartlariga qarab, harbiy xizmatchilarni oziq-ovqat bilan ta'minlashning har xil shakllari, xususan: harbiy xizmat joyida ovqatlanish, tabiiy ravishda oziq-ovqat ratsioni berish, oziq-ovqat ratsionini berish o'rniga pul kompensatsiyasi to'lash kabi turlari qo'llaniladi. Harbiy xizmatchilarni har qanday shaklda ovqat bilan ta'minlash bepul bo'lishi kerak.

Harbiy mulk, kiyim-kechak bilan ta'minlash ham harbiy xizmat shartlariga bog'liq va ta'minot me'yorlariga muvofiq amalga oshiriladi.

Mansab huquqlari - harbiy xizmatchilarga o'z lavozimlari bilan bog'liq bo'lgan huquqlar kategoriyasi. Ular O'zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarining Ichki xizmat nizomi va Intizom nizomida ko'rsatib o'tilgan.

Bundan tashqari, shuni ta'kidlash kerakki mansab huquqlari faqat maqsadli mo'ljallangan. O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga muvofiq, har bir harbiy xizmatchi, birinchidan, unga berilgan mansab huquqlaridan foydalanishni rad eta olmaydi, ikkinchidan, ularni faqat xizmat manfaatlarida ishlatishga majburdir.

Maxsus huquqlar - harbiy xizmatchilarga alohida (favqulodda) vaziyatlarda(jangovar navbatchilikni olib borishda, chegara xizmatida, harbiy harakatlarda qatnashish va boshqalar) harbiy xizmatni bajarish uchun beriladigan huquqlar. Ular qoida tariqasida vaqtincha bo'ladi va harbiy xizmatchilarga zimmalariga alohida vazifalar yuklanganligi munosabati bilan beriladi. Ushbu huquqlar ma'lum bir vaqtda chiqarilgan maxsus huquqiy hujjatlar bilan yoki umumiy normativ-huquqiy hujjatlarda belgilangan individual normalar bilan tartibga solinadi.

O'zbekiston Respublikasi harbiy qonunchiligi, harbiy nizomlar, buyruq va ko'rsatmalar nafaqat harbiy xizmatchilarning huquqlarini mustahkamlaydi, balki ushbu huquqlarning

amalda bajarilishini ta'minlashi shart bo'lgan idoralar va mansabdor shaxslarni ham belgilaydi. Harbiy xizmatchilarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini amalga oshirish majburiyatlarini bajarmaganlikda aybdor shaxslar qonun hujjatlarida belgilangan tartibda javobgar bo'ladilar.

Afsuski, komandirlar va boshqa mansabdor shaxslar qonunni buzadigan, harbiy xizmatchilarning huquqlari va erkinliklariga putur yetkazadigan holatlar tez-tez uchraydi. O'zbekistonda ushbu vaziyatda sud va prokuratura harbiy xizmatchilarning qonuniy manfaatlarini va huquqlarini himoya qilish uchun katta imkoniyatlarga ega. Harbiy xizmatchilarning sudga murojaat qilish huquqi qonun bilan kafolatlangan va mustahkamlangan.

Shunday qilib, harbiy xizmatchilarni, harbiy xizmatdan bo'shatilgan fuqarolarni va ularning oila a'zolarini ijtimoiy-huquqiy himoya qilish davlatning ajralmas va muhim funktsiyalaridan biri bo'lib, u harbiy xizmatchilar uchun to'liq sharoit yaratib beradigan ijtimoiy-siyosiy institut sifatida namoyon bo'ladi.

Ijtimoiy-iqtisodiy imtiyozlar va ijtimoiy kafolatlar tizimi, shuningdek, harbiy xizmatchining munosib ijtimoiy va huquqiy maqomini saqlab qolish bo'yicha davlat siyosati harbiy xizmatning cheklashlari va og'irliklarini qoplashga qaratilgan.

Harbiy xizmatchilar uchun imtiyozlar - bu fuqarolarga harbiy xizmat majburiyatlarini yoki muayyan davlat vazifalaridan bajarish munosabati bilan qonun hujjatlarida belgilangan maxsus (qo'shimcha) huquq va imtiyozlar.

Ushbu imtiyozlar boshqa fuqarolar bilan teng huquqqa ega bo'lgan huquqlarga qo'shimcha ravishda, jamiyat hayotining turli sohalarida harbiy xizmatchilarga beriladigan huquqlar ko'rinishida bo'ladi. Ularni belgilovchi normalar huquqning turli sohalariga taalluqlidir va jami ravishda harbiy qonunlarning muhim qismini tashkil etadi.

Imtiyozlar fuqarolarga harbiy xizmat yoki boshqa harbiy majburiyatlarni bajarish bilan bog'liq qiyinchiliklar va ma'naviy va moddiy tartibdan mahrum bo'lganlar va ularning oila a'zolariga qonunda nazarda tutilgan to'liq yoki qisman kompensatsiya sifatida taqdim etiladi.

Harbiy xizmatchilarga, harbiy xizmatdan bo'shatilgan fuqarolarga va ularning oila a'zolariga beriladigan imtiyozlar ikkita asosiy turda taqdim etilishi mumkin: natura shaklida (masalan, harbiy tibbiyot muassasalarida bepul tibbiy xizmat, rasmiy uy-joy bilan ta'minlash, oziq-ovqat bilan ta'minlash va boshqalar) va pul shaklida (masalan, dam olish, davolanish va kurortda davolanish, turar joyni ijaraga olish (ijaraga berish) uchun kompensatsiya to'lovlari va boshqalar).

Ushbu imtiyozlarning berilishi harbiy xizmat qiyinchiliklari bilan bog'liq. Bularga quyidagilar kiradi: yuqori jangovar shaylikni doimiy ravishda ushlab turish, harbiy intizomga qat'iy rioya qilish, murakkab harbiy texnikadan foydalanish, oilasidan ajralib yashash (harbiy xizmatni o'tash uchun xizmat qilayotgan harbiy xizmatchilar uchun), doimiy ish, nisbatan tez-tez boshqa joyga ko'chirish, ba'zan og'ir iqlim sharoitiga ega kam aholi yashaydigan joylarda uzoq vaqt yashash zarurati. Harbiy xizmatning o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, ba'zi hollarda harbiy xizmatchilar fuqarolik, shaxsiy, siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy huquqlari cheklangan bo'ladi. Harbiy xizmat majburiyatlarini bajarishning o'ziga xos xususiyatini hisobga olgan holda, inson huquqlari bo'yicha xalqaro shartnomalar harbiy xizmatchilarga nisbatan ba'zi huquqlarni cheklash imkoniyatini nazarda tutadi. Aynan shu sabablarga ko'ra,

davlat harbiy xizmatchilar uchun turli xil ma'naviy rag'batlar bilan bir qatorda moddiy rag'batlantirish choralarini ko'r moqda. Rossiya qonunlarida ko'rsatilgan harbiy xizmatchilarga va ularning oila a'zolariga berilgan imtiyozlar ularni biron-bir imtiyozli sharoitga solishni mo'ljallamaydi. Bular ma'naviy va moddiy tartibni rag'batlantirishdan iborat bo'lib, uning asosiy maqsadi harbiy xizmatchilar va ularga tenglashtirilgan shaxslarning ma'naviy va ruhiy holatini yaxshilash, shuningdek, Vatanni himoya qilish va harbiy majburiyatlarni bajarish bilan bog'liq xarajatlarni qoplashdir.

Imtiyoz miqdori va mazmuni harbiy xizmatchi toifasiga, harbiy unvoniga, harbiy xizmatda bo'lish muddatiga va uni o'tashning boshqa xususiyatlariga bog'liq.

Harakatlarning davomiyligiga qarab, harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish tizimi quyidagicha bo'lishi mumkin.

1) vaqtinchalik - faqat harbiy xizmatni o'tash davrida (harbiy xizmat muddati bilan cheklangan);

2) doimiy - harbiy xizmatni bajarish vaqti bilan cheklanmagan, ya'ni harbiy xizmat tugaganidan keyin fuqarolarning ayrim toifalari uchun saqlanib qolinadi.

Harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish tizimi quyidagi elementlarni o'z ichiga oladi:

- hayot va sog'liqni saqlash, shu jumladan majburiy davlat sug'urtasi;
- pensiya ta'minoti;
- moddiy ta'minot;
- uy-joy bilan ta'minlash.

Harbiy xizmatchilarni ijtimoiy himoya qilish xarajatlari budjetdan ajratiladigan mablag'lar yoki ushbu maqsadlar uchun maxsus yaratilgan mablag'lar hisobidan amalga oshiriladi. Uning o'ziga xos xususiyatlari mavjud. Bu harbiy xizmat davrida bajaradigan harbiy majburiyatlarning tabiati, uni o'tash shartlari, shuningdek, uning davomiyligi, harbiy xizmatdan bo'shatish sabablari va boshqa omillarga bog'liq.

O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi to'g'risida"gi Qonuniga asosan milliy gvardiyaning harbiy xizmatchilarini (xodimlarini) ijtimoiy himoya qilish quyidagilar orqali ta'minlanadi¹:

- sog'lig'ini saqlash;
- pul ta'minotini to'lash;
- uy-joy maydoni bilan ta'minlash;
- mol-mulkiga yetkazilgan zararining o'rnini qoplash;
- xizmat majburiyatlarini bajarish chog'ida transport vositalaridan imtiyozli foydalanish;
- davlat pensiya ta'minoti;
- davlat sug'urtasi;
- ijtimoiy yordam ko'rsatish.

Qonun hujjatlarida Milliy gvardiyaning harbiy xizmatchilarini (xodimlarini) ijtimoiy himoya qilishning boshqa chora-tadbirlari ham nazarda tutilishi mumkin.

Xizmat muddati (xizmat ko'rsatishning o'ziga xos xususiyatlari) va harbiy xizmatchiga taqdim etiladigan kafolatlar va kompensatsiyalar miqdori o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlik

¹ O'zbekiston Respublikasining 2020 yil 18 noyabrda "O'zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi to'g'risida"gi O'RQ-647-son Qonuni 34-moddasi.

mavjud. Davlat shartnoma bo'yicha harbiy xizmatchilarga harbiy xizmatning umumiy davomiyligini hisobga olgan holda egallangan malaka va harbiy xizmat muddati bo'yicha imtiyozlar, kafolatlar va kompensatsiya miqdorlarining ko'payishini kafolatlaydi.

Harbiy xizmatchilar va ularning oila a'zolariga berilgan imtiyozlar ularni biron-bir imtiyozli sharoitlarda joylashtirishga mo'ljallanmagan. Bular ma'naviy va moddiy tartibni rag'batlantirishdan iborat bo'lib, uning asosiy maqsadi harbiy xizmatchilar va ularga tenglashtirilgan shaxslarning ma'naviy va ruhiy holatini oshirish, shuningdek, Vatanni himoya qilish va harbiy majburiyatlarni bajarish bilan bog'liq xarajatlarni qoplashdir. Iqtisodiy inqiroz va mamlakatdagi o'ta beqaror vaziyat sharoitida imtiyozlar yana bir muhim funktsiyaga ega - harbiy xizmatchilarni va ularning oila a'zolarini inflyatsiya ta'siridan himoya qilish, ya'ni qonun hujjatlariga muvofiq taqdim etiladigan ba'zi xizmatlar, imtiyozlar amalda narxlarning ko'tarilishiga bog'liq emas (masalan, bepul tibbiy yordam).

Davlat harbiy xizmatchilarga ijtimoiy mavqeiga muvofiq ma'lum imtiyoz va ustunliklar berib, shu bilan ular uchun kundalik qiyinchiliklar haqida o'ylamasdan ish vaqtini to'g'ridan-to'g'ri kasbiy faoliyatlariga qaratishi uchun sharoit yaratib berishi kerak.

References:

1. Rossiya Federatsiyasining Konstitutsiyasi // ATP "Maslahatchi Plus".
2. Rossiya Federatsiyasining 1998 yil 28 maydagi "Harbiy xizmatchilarning maqomi to'g'risida"gi FZ-76-sonli federal qonuni.
3. Rossiya Federatsiyasining 1998 yil 28-martdagi "Harbiy majburiyat va harbiy xizmat to'g'risida"gi FZ-53-sonli Federal qonuni.
4. Rossiya Federatsiyasining 1993 yil 12 fevraldagi 4468-1-son (2017 yil 20 dekabrda o'zgartish bilan) "Ichki ishlar organlarida, Davlat yong'in xavfsizligi xizmatida va giyohvand va psixotrop moddalarning muomalasini nazorat qiluvchi organlarda, Rossiya Federatsiyasi Milliy gvardiyasi qo'shinlarida xizmat qilgan shaxslarning pensiya ta'minoti to'g'risida"gi qonuni.
5. Rossiya Federatsiyasining 2001 yil 15 dekabrda "Rossiya Federatsiyasida davlat pensiya ta'minoti to'g'risida"gi 166-FZ-sonli federal qonuni.
6. "Rossiya Federatsiyasi Qurolli Kuchlarining 2020 yilgacha bo'lgan davrda ijtimoiy rivojlanish strategiyasi", Elektron manba / Rossiya Federatsiyasi Mudofaa vazirligi, rasmiy sayt URL: <http://www.mil.com / 849/11876/41276 / indeks//html>.
7. Tutyunov N.V. Rossiya armiyasining pensiya ta'minotining tabiati va xususiyatlari // Huquqiy biznes.Iqtisodiyot va huquq jurnali. 2012. №3. S. 249-255.
8. Shaxbanova Yu.A. Rossiya Federatsiyasi harbiy xizmatchilarni pensiya ta'minoti // Yuridik fakt. 2018. №23. S. 55-59.
9. Migachev Yu.I. Chet elda harbiy xizmatchilar huquqlarini himoya qilish mexanizmlari va institutlari. - 1999. - № 2. - P.45-48.
10. Ligatov A. Germaniyaning harbiy doktrinasi // Xorijiy harbiy sharh. 2012. № 9. S. 13-18.